

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

СУШКО-БЕЗДЕНЕЖНИХ МАРІЯ ГРИГОРІВНА

УДК 811.112.2'42

**ЛІНГВОПРАГМАТИКА
КОНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ НІМЕЧЧИНИ:
ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БЕЗУГЛА Лілія Ростиславівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри німецької
філології і перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПРИХОДЬКО Анатолій Миколайович,
Запорізький національний
технічний університет,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент
ПІРОГ Інна Іванівна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
доцент кафедри ділової іноземної мови
та перекладу.

Захист дисертації відбудеться 01 грудня 2016 р. о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

З дисертацією можна ознайомитись в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий 28 жовтня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертаційна робота присвячена дослідженню діахронічних змін іллокутивних, структурних та пропозиційних характеристик текстів федеральних конституцій Німеччини з позицій історичної соціодискурсивної прагмалінгвістики.

Авторитет і провідна роль права в суспільно-політичному житті будь-якої країни спричиняють постійну увагу науковців до мови права. Дослідження мови права характеризуються науковим пошуком у напрямку окремих жанрів юридичного дискурсу: законодавчого (Р.Н. Комарова, В.І. Круковський), адміністративного (М.Г. Маловичко, І.О. Преснухіна), судового (Л.Н. Шевирдяєва, С.В. Андрющенко, А.В. Баламакова), дискурсу міжнародних нормативно-правових актів і дипломатичних документів (О.Р. Зарума-Панських, Ю.В. Юлинецька). Необхідність комплексного аналізу мови права зумовлює застосування лінгвістами різних дослідницьких підходів: структурного (Н.В. Артикуца, А.С. Піголкін, Є.І. Подголін, Ю.Ф. Прадід), комунікативно-прагматичного (М.С. Власенко, А.А. Телешев), когнітивно-комунікативного (Н.К. Кравченко), діахронічного (О.М. Герашенко). Аналізуються окремі аспекти юридичних дискурсів: юридична термінологія (С.В. Постриган); функціонально-стилістична та жанрова специфіка (П.О. Борисенко, О.В. Короткова), структурно-семантичні характеристики (М.Г. Маловичко).

Нові перспективи у дослідженні тексту взагалі й правничих текстів зокрема відкрилися зі зміною структурної дослідницької парадигми на дискурсивну, яка змістила фокус уваги з розгляду загальних лінгвальних характеристик законодавчих текстів на реалізацію цих характеристик у дискурсивному контексті, зумовлену певними прагматичними, соціокультурними та соціоісторичними чинниками. Такий підхід передбачає також підсилення інтересу до діахронічних досліджень дискурсу.

Актуальність теми дослідження визначається, по-перше, залученням до аналізу конституцій Німеччини нового дискурсивно-соціопрагматичного підходу; по-друге, їхньою провідною роллю у просторі законодавчого дискурсу Німеччини; по-третє, недостатнім рівнем лінгвістичного вивчення саме конституційних текстів та нагальною потребою дослідити конституційний дискурс Німеччини в діахронії. Діахронічний аналіз мовних і мовленнєвих змін, які відображують певні соціально-історичні умови розвитку суспільства, сприяє виявленню тенденцій подальшого розвитку конституційного

дискурсу Німеччини та вирішенню важливого наукового завдання встановлення взаємодії лінгвальних, соціокультурних, прагматичних, дискурсивних аспектів історичної динаміки правничих дискурсів.

Зв'язок роботи з науковими планами. Тема дисертації відповідає профілю наукових досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в межах теми «Проблеми іноземної філології, перекладознавства та методики в когнітивно-дискурсивній парадигмі», номер державної реєстрації 0109U007962.

Об'єктом дослідження є конституційний дискурс Німеччини, відображений у текстах федеральних конституцій цієї країни (1848–2014 рр.).

Предмет дослідження становить взаємодія структурно-семантичних, ілюкутивних та соціопрагматичних властивостей конституційного дискурсу Німеччини в аспекті діяхронії.

Відповідно, **мета** дослідження полягає у встановленні історичної динаміки структурно-семантичних, ілюкутивних та соціопрагматичних властивостей конституційного дискурсу Німеччини шляхом виявлення їхніх діяхронічних інваріантів та діяхронічних перемінних. Відповідно до мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- описати особливості продукування та функціонування федеральних конституцій Німеччини як специфічного типу дискурсу;
- створити дискурсивну модель конституційного дискурсу Німеччини як сукупності його процесуального та результативного планів;
- розробити соціо-прагматичну методику дослідження конституційного дискурсу в діяхронії;
- виявити інваріантні та варіативні властивості структурно-композиційного та семантичного аспектів досліджуваного дискурсу;
- з'ясувати ілюкутивні властивості досліджуваного дискурсу на рівні цілісного тексту та на рівні окремих висловлень;
- дослідити стратегічний та прагматоричний потенціал досліджуваного дискурсу.

Матеріалом дослідження послуговували тексти всіх федеральних конституцій Німеччини, що існували в історії країни: Конституція Паульскірхе 1849 р. (*PKV*), «бісмарківська» Конституція Німецького Рейху 1871 р. (*VDR*), Конституція Веймарської республіки 1919 р. (*WRV*), Конституція НДР в редакціях 1949 р. (*V-DDR-I*) та 1968 р. з поправками 1974 р. (*V-DDR-II*) та двох варіантів нині діючого Основного Закону ФРН: у початковій редакції 1949-го року (*GG 1949*) та в актуальній редакції 2014 року (*GG 2014*). Загальний обсяг аналізованого матеріалу склав 13,8 друкованих аркушів.

Методологічною базою дослідження послугувала історична (Л.Г. Верба, В.І. Карабан, І.С. Шевченко, Дж. Калпепер, Л. Каммінгс, З. Каннігер, П. Поленц, І. Таавітсайнен, А. Юкер) та соціодискурсивна прагматика (І.М. Осовська, Н.В. Петлюченко, І.І. Пірог, Р.Є. Пилипенко, А.М. Приходько, Л.В. Солошук, І.Є. Фролова, Дж. Ліч, Дж. Мей), що характеризується акцентуацією прагматичного та соціологічного (соціоісторичного та соціокультурного) векторів дослідження мовленнєвої взаємодії та поєднує методи прагма- та соціолінгвістики, структурної, дискурсивної та історичної лінгвістики, синтаксичної семантики та семантики тексту.

Зокрема, для досягнення мети нашого дослідження були застосовані такі лінгвістичні **методи**: моделювання і структурно-семантичний аналіз (для визначення структурних і семантичних особливостей конституційних текстів), лексико-граматичний аналіз (для опису лінгвальних засобів реалізації прагматики досліджуваного дискурсу), контент-аналіз (для виявлення динаміки його пропозиційних характеристик), контекстуальний та інтенціональний аналіз (для встановлення комунікативних інтенцій адресанта), мовленнєвоактовий аналіз (для визначення іллокутивних типів висловлень), аналіз дискурсивних стратегій та тактик (для виявлення стратегічного та прагматичного потенціалу висловлень різних прагматичних типів), порівняльний метод (для аналізу історичної динаміки досліджуваного дискурсу), елементи кількісної обробки даних (для виявлення частотності релевантних явищ).

У роботі верифіковано **дослідницьку гіпотезу**: значні зміни у свідомості адресанта (законодавця) і адресата (народу) конституційного дискурсу Німеччини протягом XIX–XX ст. відбиваються в змісті та організації конституційних текстів, що впливає на динаміку структурно-семантичних та соціопрагматичних властивостей досліджуваного дискурсу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній лінгвістиці запропоновано дискурсивно-прагматичну модель конституційного дискурсу; розроблено соціопрагматичну методику дослідження конституційного дискурсу в діячості; встановлено діячості зміни топікального наповнення конституційного дискурсу Німеччини; з'ясовано іллокутивні властивості досліджуваного дискурсу на рівні цілісного тексту та на рівні окремих висловлень; окреслено стратегічний та прагматичний потенціал досліджуваного дискурсу.

Наукова новизна отриманих результатів може бути узагальнена в таких **положеннях**:

1. Конституційний дискурс Німеччини є мисленнєво-комунікативною діяльністю, що протікає у законодавчій сфері та охоплює нормативно-правовий процес і його результат – інтегровану сукупність текстів усіх федеральних конституцій Німеччини.

2. Структурні властивості конституційних текстів Німеччини зумовлені їх подвійною природою – як текстів законів, які мають жорсткий тип побудови, та як політичного документу, підпорядкованого вимогам загальної зрозумілості, естетичної цілісності та сугестивності.

2.1. Специфіка структурно-композиційної та графічної організації кожної конституції проявляється у варіюванні кількості одиниць макро- і мікросегментації, їхніх назв, способів їхнього номерного позначення тощо. Найбільше спільних рис демонструють «бісмарківська» і сучасна конституції, а також Веймарська конституція і перша конституція НДР. Оформлення другої конституції НДР є калькуванням з текстів конституцій СРСР.

2.2. На лексичному рівні прототипові особливості мови законів (субстантивний стиль, абстрактність та узагальненість, низький коефіцієнт лексичної насиченості) виявляють значні модифікації. Настанова укладачів на загальну зрозумілість обумовлює перевагу загальновживаних слів. Більш фахово адресованими є тексти Веймарської та сучасної конституцій. Загальною тенденцією є поступове ослаблення оцінності та образності, з одного боку, та підсилення евфемістичності, з іншого.

3. Діахронічні зміни пропозиційного аспекту конституційного тексту носять як кількісний, так і якісний характер.

3.1. Збільшення обсягу інформації (в кількості пропозицій), що пояснюється історично зумовленим ускладненням життя суспільства, відбувається за рахунок збільшення кількості структурно-композиційних одиниць тексту, їхнього обсягу, а також за рахунок збільшення середньої довжини речень і ускладнення їхньої структури.

3.2. Основні топіки конституційного дискурсу Німеччини є інваріантними й мають три групи: 1) державотвірну (ПРАВА ЛЮДИНИ, ФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВА, ФЕДЕРАЛЬНІ ЗЕМЛІ); 2) ділову (ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА, ОБОРОНА); 3) гуманітарну (ОСВІТА, РЕЛІГІЯ, СІМ'Я). Пріоритети законодавця відображаються у місці топіку в лінійній структурі тексту та винесенні його до заголовкового комплексу, міра дійсної зацікавленості законодавця – у частоті звертання до теми, ступінь обмислення топіку в свідомості укладачів – у кількості вербальних репрезентацій топіку.

3.3. У висловленнях конституційного дискурсу Німеччини представлено 15 типів додаткових семантичних компонентів (у формі згорнутих

пропозицій), частотність яких варіюється. Достатня кількість супровідної інформації в семантичній структурі висловлень, що виражають норми права, свідчить про прописаність механізмів їхнього втілення.

4. Іллокутивний потенціал конституційного дискурсу Німеччини є інваріантним. Текст конституції розглядається, з одного боку, як цілісна одиниця дискурсу, з іншого – як комплексне утворення, що складається з висловлень різних іллокутивних типів, об'єднаних авторською макроінтенцією.

4.1. Цілісний конституційний текст має форму експліцитного перформативу, де роль вербально вираженого перформативного зачину виконує преамбула, та іллокуцію волітиву – прямої імперативної каузації державою певних станів справ у суспільстві та дій соціальних акторів (включаючи саму себе). Волітив поєднує в собі базисні іллокутивні типи декларативу, директиву та комісиву.

4.2. На рівні окремих висловлень у межах базисних іллокутивних типів волітиву виокремлюються іллокутивні підтипи: фактитиви, пермисиви та прохібітиви, а в їхніх межах – прагмасемантичні підтипи. Чим більш специфікованим є прагматичний тип, тим більшої питомої ваги набуває його пропозиційний зміст та засоби мовної реалізації цього змісту.

4.3. Репертуар вживаних прагмасемантичних підтипів є діахронічно інваріантним; варіюється частотність окремих прагмасемантичних підтипів в межах окремих текстів. Зокрема, в діахронії істотно варіюється частотність комісивів (що мають демонструвати готовність держави опікуватися своїми громадянами) та пермисивів (що відображають міру гнучкості законодавця).

4.4. Вибір законодавцем певного прагмасемантичного підтипу зумовлено його комунікативними тактиками (тиск, маніпулювання, мотивування, раціональне переконання). Законодавець ставить себе і адресата в різні комунікативні позиції: Батько – Дитина (декларативи), Батько – Дорослий (директиви), Дорослий – Дитина (комісиви).

Теоретичне значення роботи зумовлене її внеском у вирішення проблем історичної соціодискурсивної прагматики (поширення сфери історико-соціопрагматичних досліджень на тексти жорсткого клішованого типу), а також дискурсології (дискурсивно-прагматична модель конституційного дискурсу), комунікативної лінгвістики (інваріантні та варіативні властивості іллокутивного аспекту конституційного дискурсу Німеччини), семантики тексту (історична динаміка його семантичного аспекту) та юридичної лінгвістики (структурно-композиційні особливості конституційного дискурсу).

Практична цінність отриманих результатів зумовлюється можливістю їх використання у викладанні стилістики німецької мови (розділи «Теоретичні засади стилістики», «Функціональні стилі мови», «Функціональна стилістика тексту»), загального мовознавства (розділ «Мова й суспільство»), теорії комунікації (розділ «Мовленнєва діяльність»), а також у наукових розвідках студентів та аспірантів.

Апробація дослідження. Результати та основні положення дослідження обговорювалися на 19-ти наукових конференціях:

- шести міжнародних: XIV і XV Наук. конф. з міжнар. участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2015, 2016); XXII Міжнар. науково-практ. конф. АУГ (Львів, 2015 р.); IX Міжнар. науково-практ. конф. «Семантика мови і тексту» (Івано-Франківськ, 2006); VII Міжнар. науково-практ. конф. «Наука і освіта 2004» (Дніпропетровськ, 2004); Першій Міжнар. науково-практ. конф. «Науковий потенціал світу 2004» (Дніпропетровськ, 2004);
- п'яти всеукраїнських: V Всеукр. наук. конф. «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2016); Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. «Сучасні підходи до викладання і дослідження іноземних мов та зарубіжної літератури» (Суми, 2015); XXI конф. АУГ «Молода германістика України: між традицією та новаторством» (Львів, 2014); Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю «Мовна особистість студентів-філологів і учнів загальноосвітніх шкіл у сучасній парадигмі освіти» (Суми, 2010); Всеукр. науково-практ. конф. «Теорія та практика навчання іноземних мов та світової літератури» (Суми, 2009);
- п'яти міжвузівських: Регіональна науково-практ. конф. «Сучасні напрямки у розвитку теорії та практики навчання іноземним мовам» (Суми, 2008); Науково-практ. конф. «Лінгвістична наука і освіта у європейському вимірі» (Київ, 2005); Друга міжвуз. конф. молодих учених «Сучасні проблеми і перспективи дослідження романських і германських мов і літератур» (Донецьк, 2004); Науково-практ. конф. «Мова, освіта, культура у контексті Болонського процесу» (Київ, 2004); Науково-практ. конф. «Мови і культури у сучасному світі» (Київ, 2003);
- трьох вузівських: Наук. конф. за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СДПУ ім. А.С. Макаренка (Суми, 2006); Наук. конф. кафедри ЮНЕСКО КНЛУ «Мовна освіта в контексті Болонських реалій» (Київ, 2005); Наук. конф. «Германістика в Україні: сьогодення і перспективи» (Київ, 2003).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 19-ти одноосібних публікаціях – восьми статтях, шість з яких опубліковано у фахових збірниках наукових праць України, одна – у закордонному

спеціалізованому виданні (Угорщина), і тезах одинадцяти конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, семи додатків (які включають чотири текстові додатки, три таблиці та 14 діаграм), списку використаної літератури (459 позицій) та списку джерел ілюстративного матеріалу (7 позицій). У основній частині роботи наведено 12 таблиць і 6 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінки (обсяг основного тексту – 208 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, методологічні основи та методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено дані стосовно апробації роботи і публікацій.

У **першому розділі** «Дискурсивно-соціопрагматична методологія аналізу історичної динаміки конституційного дискурсу Німеччини» окреслено теоретико-методологічну базу дослідження та пояснено його термінологічний апарат, а також розроблено соціопрагматичну методикку дослідження конституційного дискурсу в діакронії.

Дискурс розуміємо як інтегральний феномен – когнітивно-комунікативну діяльність, що протікає в широкому соціокультурному контексті і поєднує в собі як екстралінгвальні, так і власне лінгвальні аспекти, як процесуальний, так і результативний план. За обсягом розрізняємо мікро- та макродискурси; мікродискурс являє собою одиничну мовленнєву подію, зафіксовану в окремому письмовому чи усному тексті; макродискурси охоплюють дискурсивні практики, котрі породжують змістово-тематичні сукупності багатьох текстів (І.С. Шевченко, О.І. Морозова, В.Є. Чернявська).

Вважаємо, що моделювання дискурсу має поєднувати моделювання обох його планів; усі аспекти процесуального плану дискурсу (мовленнєвої події) знаходять відображення у тих чи інших структурах його результативного плану (тексту), але структури мовленнєвої події та тексту зберігають свою нетотожність.

Аспекти екстралінгвального *процесуального плану дискурсу* групуємо за критерієм міри їхньої можливої реалізації у мовленні у чотири блоки: а) зовнішньо-ситуативний (складові акту комунікації, що піддаються безпосередньому спостереженню – онтологічний, адресатний і адресантний аспекти дискурсу); б) глибинно-психологічний, що носить

латентний характер (інтенціонально-стратегічний та імплікаційно-пресупозиційний аспекти дискурсу); в) комунікативно-прагматичний (іллокутивний, метакомунікативний і соціокультурний аспекти); г) лінгвальний, експліцитно представлений у поверхневій структурі тексту за допомогою різноманітних мовних засобів (пропозиційний та структурний аспекти дискурсу).

Результативний план дискурсу охоплює комунікативно-прагматичну, семантичну та поверхневу структури тексту. Комунікативно-прагматична структура тексту формується зовнішньо-ситуативним, глибинно-психологічним та комунікативно-прагматичним блоками відповідної мовленнєвої події. Семантична структура тексту корелює з денотативним, а поверхнева структура тексту – зі структурним аспектом процесуального плану дискурсу. Мету будь-якого дискурсивного аналізу вбачаємо в тому, щоб на основі аналізу результативного плану дискурсу (тексту) зробити висновки щодо його процесуального плану.

Конституційний дискурс Німеччини (далі КДН) виокремлюємо за ознаками сфери функціонування, соціальних функцій, тематичної та локальної співвіднесеності та визначаємо як мисленнєво-мовленнєву діяльність, що протікає у законодавчій сфері та охоплює нормативно-правовий процес (масову письмову опосередковану комунікацію офіційно-ділового змісту і прескриптивної спрямованості, що відбувається в ситуації, яка контролюється і регулюється державою) і його результат – інтегровану сукупність текстів усіх федеральних конституцій Німеччини.

Адресант КДН поєднує в собі трьох адресантів: технічного (юристи та суспільно-політичні діячі, що виступають колегіальним автором конституції), фактичного (державну владу) та віртуального (Закон як абстрактне Належне).

Адресатові КДН властиві ознаки аудиторії масової письмової комунікації: дистантність, анонімність і різноманітність тощо. Адресати КДН поділяються на безпосередніх суб'єктів правничого припису (фізичних осіб в біосоціальній чи офіційній ролі та державні органи й інституції), та фахових і нефахових респондентів, до відома яких доводиться припис.

Специфіка функціонального призначення КДН обумовлює такі його характеристики: абстрактність, інституційність, дистантність, конвенційність, категоричність, волітивність, авторитарну односпрямованість у синхронії та умовну діалогічність у діахронії; подвійну (фахову й нефахову) адресованість.

Дієвим методологічним підґрунтям вивчення прагматичного аспекту текстів закону, зокрема конституцій, є *історична соціодискурсивна*

прагматика (Л. Каммінгс, З. Каннігер, А. Юкер) – лінгвістична дисципліна, яка досліджує процес, умови й наслідки взаємодії між структурами мови й мовлення, з одного боку, та суспільною практикою, з іншого, у певній соціальній ситуації в рамках певного дискурсу. Завданням історичної соціодискурсивної прагматики є встановлення діахронічних інваріантів та діахронічних варіантів у структурному, семантичному та прагматичному аспектах дискурсу.

Методика аналізу історичної динаміки лінгвопрагматичних властивостей КДН у рамках історичної соціодискурсивної прагмалінгвістики ґрунтується на методах дискурсивного аналізу, прагмалінгвістики, соціолінгвістики та історичної лінгвістики. Процедура аналізу охоплює такі етапи: 1) встановлення засад виокремлення КДН як особливого типу дискурсу та опис екстралінгвальних (адресантно-адресатних, фізичних, соціальних та соціоісторичних) параметрів створення та функціонування федеральних конституцій Німеччини; 2) індуктивне узагальнення мовного матеріалу, формулювання гіпотези дослідження; 3) верифікація гіпотези шляхом: а) зіставлення з методологічними концепціями соціальних наук та сучасної прагмалінгвістики на основі вивчення теоретичних джерел; б) дедуктивний аналіз історичної динаміки лінгвопрагматичних властивостей КДН, а саме структурно-композиційний, лексико-граматичний, прагмасемантичний та іллокутивний аналізи, а також контент-аналіз і аналіз дискурсивних стратегій законодавця.

У розділі другому «Історична динаміка структурно-семантичних характеристик конституційного дискурсу Німеччини» встановлено інваріантні та варіативні характеристики структурно-композиційної організації та лексичного наповнення текстів німецьких федеральних конституцій, проаналізовано діахронічні зміни обсягу законодавчої інформації у конституційному дискурсі Німеччини, описано діахронічні зміни топікального наповнення КДН на рівні цілісних текстів, класифіковано додаткові семантичні компоненти волітивних висловлень КДН та врахуване варіювання їхньої частотності в межах кожного тексту КДН.

Структурно-композиційна організація текстів КДН є стандартною для тексту закону та включає в себе інтродуктивний (преамбула), інформативний (основна частина тексту) та інферативний (заклучні та перехідні положення) блоки. Основною структурною одиницею тексту конституції є стаття; одиницями макросегментації виступають глави та розділи, мікросегментації – речення, пункти та підпункти. Варіювання цієї прототипової композиційної організації в окремих текстах КДН

обумовлене раціоналізаторськими, індивідуалізуючими та ідеологічними міркуваннями адресанта та проявляється у змінах кількості одиниць макро- та мікросегментації та лексичних і номерних засобів їхнього позначення у тексті (§, Artikel; Teil, Kapitel, Abschnitt).

На лексичному рівні інваріантними характеристиками КДН є:

- домінування автохтонних афіксів зі значенням збірності, узагальнення (*Verantwortung, Gerechtigkeit, Gemeinschaft*);

- широке (10-12 % від загальної кількості слововживань) використання складених слів, проте уникання багатоконпонентних композитів типу *Wiedergutmachungsleistungen* (їхня кількість не перевищує 7% від загальної кількості композит у тексті) та написання їх через дефіс, що полегшує сприйняття (*Mutterschafts-, Säugling-, Kinder- und Jugendversorge*);

- серійне утворення композитів з частотними компонентами *Bund, Reich, Land (Landes-, Länder-), Staat, Verwaltung, Recht, Gesetz, Deutsch, Volk, Bürger*; що набувають у дискурсі ролі програмних слів;

- «мовний патріотизм», свідоме уникання запозичень (*Lichtspiel* замість *Film*); більшість запозичень у КДН є загальноновживаними «європеїзмами» (*demokratisch, Interesse, Religion*) та сприймаються адресатом як автохтонна суспільно-політична лексика високого стилю;

- наявність фразеологічних одиниць різного типу; поступове зникнення з дискурсу архаїчних фразеологізмів, котрим притаманна метафоричність та просодика (мотивованих фразеологічних єдностей (*Ergreifung auf frischer Tat*), правових афоризмів (*Reichsrecht bricht Landesrecht*), ритуалізованих комунікативних формул (*so wahr mir Gott helfe*), подвійних форм (*einzig und allein*) та адвербіальних фразеологізмів (*im Wege*)); підсилення ваги вербальних перифраз (*in Betracht kommen*), сталих іменникових (*bewaffnete Macht*) та дієслівних (*den Eid leisten*) словосполучень;

- наявність оцінної лексики (*kinderreiche Familien (+), aus freien Stücken (-), die Reinerhaltung der Familie (+), die Länder belästigen (-)*) та евфемізмів (*Meinungsverschiedenheiten (WRV, GG) vs. Streitereien (PKV)*), хоча їхня кількість варіюється протягом дискурсу. Оцінна лексика представлена в PKV і WRV, найбільшою мірою – в конституціях НДР, і нехарактерна для «бісмарківської» VDR та нині діючого Основного закону. Евфемістичність підсилюється протягом дискурсу.

На семантичному рівні КДН у діяхронії спостерігається поступове збільшення кількості інформації, яка передається в окремому тексті, за рахунок: а) збільшення кількості розділів і статей в межах окремого конституційного тексту: від 79 статей у «бісмарківській» VDR до

183 статей нині діючої GG 2014; б) поступового збільшення обсягу статті: від середньої довжини у 2,5 речення в VDR до 4,7 речень в GG 2014; в) ускладнення структури статей завдяки додатковому поділу на пункти або абзаци: якщо в VDR та WRV пункти присутні лише в 5% статей, то в GG 2014 – у 70% статей; г) збільшення середньої довжини речень: від 17 слів у PKV до 23,5 слів у GG 2014.

Основні топіки КДН є діахронічно інваріантними і поділяються на три групи: а) державотвірну (ПРАВА ЛЮДИНИ, ФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВА та ФЕДЕРАЛЬНІ ЗЕМЛІ); б) ділову (ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА та ОБОРОНА); с) гуманітарну (ОСВІТА, РЕЛІГІЯ та СІМ'Я). В усіх текстах КДН центральне місце посідає макротопік ДЕРЖАВА, що завжди розгортається в низку топіків нижчого рівня: «Законодавство», «Парламент», «Уряд та голова держави», «Виконавча влада», «Судочинство».

Представленість топіків ділової та гуманітарної груп змінюється протягом дискурсу: укладачі PKV, WRV, V-DDR-I та V-DDR-II воліють розписувати гуманітарні топіки як «благородні» та урочисті теми з низьким конфліктогенним потенціалом: у PKV відносно багато уваги приділяється топіку ПРАВА ЛЮДИНИ, у WRV – СІМ'Я та РЕЛІГІЯ, у V-DDR – ОСВІТА. VDR та GG, навпаки, концентруються на топіках ділової групи: VDR – ОБОРОНА, GG – ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ.

Кореляція між декларованою пріоритетністю топіку для законодавця (виявляється у наданні йому окремого розділу та винесенні якомога ближче до початку тексту), мірою його дійсної важливості для адресанта (виявляється у частоті звертання до теми) та мірою когнітивної розробленості топіку у свідомості адресанта (виявляється у кількості вербальних репрезентацій топіку) не є прямою: часто важливі для укладача топіки буквально «розпорошені» по тексті.

У висловленнях КДН представлено 15 типів додаткових семантичних компонентів (пропозиційних актантів): умови – наслідку, обставинні; способу дії; означальні; поступки; застереження; обмеження; міри; мети; причини; місця; часу; посилення; уточнення; приєднання (аналогії). Найбільшою щільністю додаткової інформації відзначаються WRV та нині діючий GG; у конституціях НДР превалюють малоінформативні означальні додаткові пропозиції та додаткові пропозиції мети та причини.

У розділі третьому «Історична динаміка прагматичних властивостей конституційного дискурсу Німеччини» розглянуто ілюкутивні властивості КДН на рівні цілісних текстів та на рівні окремих висловлень; розроблено критерії прагмасемантичної категоризації волітивних висловлень досліджуваного дискурсу; встановлено

інваріантний репертуар прагматичних підтипів волітивних висловлень КДН та описано його прагматичний потенціал.

Цілісний конституційний текст є експліцитним перформативом, де роль вербально вираженого перформативного зачину виконує преамбула, яку сформульовано за моделлю «ДЕРЖАВА встановлює НАРОДОВІ в цей ЧАС в цьому МІСЦІ за цих МОТИВІВ такі правові норми», наприклад: *Seine Majestät der König von Preußen im Namen des Norddeutschen Bundes, Seine Majestät der König von Bayern, <... > schließen einen ewigen Bund <... > zur Pflege der Wohlfahrt des Deutschen Volkes. Dieser Bund <... > wird nachstehende Verfassung haben (VDR).*

Прагматичний тип цілісного конституційного тексту визначається як волітив – пряма імперативна каузація державою певних станів справ у суспільстві та дій соціальних акторів (включаючи саму себе). Як найширша прагматична категорія, волітив поєднує в собі:

а) спонукання адресантом адресата до виконання певної дії (директив): *Die Reichsregierung muß den Reichsrat auf Verlangen von einem Drittel seiner Mitglieder einberufen (WRV, Art. 64);*

б) спонукання адресантом адресата до прийняття певного стану справ (декларатив): *Die Würde des Menschen ist unantastbar (GG, Art. 1);*

в) спонукання адресантом самого себе до виконання певних дій / прийняття певного стану справ (комісив): *Der Staat sichert durch Wirtschaftslenkung jedem Bürger Arbeit und Lebensunterhalt (V-DDR-I, Art. 15).*

На рівні окремих висловлень у межах цих базисних іллокутивних типів виокремлюються іллокутивні підтипи фактитиву (деонтичний модальний оператор «обов'язково»), пермісиву («дозволено») та прохібітиву («заборонено»); а в їхніх межах виокремлюються прагмасемантичні підтипи (ПСП). Запропоновано 5 формальних критеріїв іллокутивної категоризації волітивних висловлень КДН, що спираються на структуру позитивної норми в логіці: 1) вектор спонукання (спрямованість волевиявлення законодавця на конкретного суб'єкта чи об'єкт припису), 2) тип спонукання (акціональний чи екзистенційний зміст припису), 3) характер спонукання (фактитивний, пермісивний чи прохібітивний), 4) спосіб формулювання прескрипції (надання припису вигляду деонтичного, морального чи алетичного висловлення), 5) ступінь інтенсивності спонукання.

На основі цих критеріїв виокремлено 18 ПСП волітивних висловлень КДН, а саме:

- директиви фактитивні (накази, рекомендації, накладання моральних зобов'язань, накладання службових обов'язків), пермісивні

(наділення повноваженнями, ствердження природних прав), прохібітивні (заборони);

- декларативи фактивні (проголошення, приписи, заклики/лозунги, постанови), пермісивні (визнання можливості), прохібітивні (скасування, бенефактивні заборони);
- комісиви фактивні (зобов'язання держави, гарантії, обіцянки, попередження).

Цей репертуар ПСП волітивних висловлень КДН є діахронічно інваріантним; варіативність виявляється у частотності вживання окремих ПСП у різні періоди розвитку дискурсу та обумовлена різними комунікативними *тактиками* адресанта. Зокрема, вибір базисного ілюкутивного типу визначається обраним законодавцем засобом впливу (тиск, маніпулювання, мотивування, раціональне переконання): застосування директивів свідчить про впевненість законодавця у власній спроможності примусити адресата, його «відвертість» у спонуканні; декларативи є найбільш авторитарним типом, що дозволяє уникнути моменту неприхованого примусу і надає дискурсу статичного та урочистого характеру; комісиви свідчать про намагання «задобрити» адресата, але одночасно підвищують роль держави як найвпливовішого соціального актора. Таким чином, законодавець ставить себе і свого партнера по статусній комунікації в різні комунікативні позиції, котрі можна узагальнено сформулювати в категоріях трансакційного аналізу (Е. Берн): у декларативах він звертається до свого адресата з позиції Батько – Дитина, в директивах переходить на позицію Батько – Дорослий, а в комісивах – на позицію Дорослий – Дитина. Очевидно, що у PKV, VDR та нині діючому GG адресант переймає на себе роль нейтрально-кооперативного Дорослого, тоді як у WRV та обох конституціях НДР держава намагається показати себе турботливим Батьком.

Характер припису (фактививи, пермісиви), а також інтенсивність спонукання відображають міру категоричності / гнучкості дискурсу. У КДН безумовно переважають фактививи, що надає дискурсу визначеності та «жорсткості». Найбільш «гнучкими» видаються PKV, WRV та GG (частка пермісивів складає 20–22%), найбільш «ригідними» – «бісмарківська» VDR та конституції НДР (9–12% пермісивів). Натомість кількість прохібітивів корелює із ступенем його «революційності», спрямованої на усунення пережитків минулого. Найбільш «революційними» є PKV та конституція Веймарської республіки; найбільш «консервативною» – друга конституція НДР.

ВИСНОВКИ

Конституційний дискурс Німеччини становить мисленнєво-комунікативну діяльність, що протікає у законодавчій сфері та охоплює нормативно-правовий процес і його результат – інтегровану сукупність текстів усіх федеральних конституцій Німеччини.

Структурні властивості текстів КДН обумовлені їх подвійною природою – як текстів законів, які мають жорсткий тип побудови, та як політичного документу, підпорядкованого вимогам загальної зрозумілості, естетичної цілісності та сутєвості.

Структурно-композиційна та графічна організація текстів КДН є стандартною для тексту закону, проте виявляє діахронічну варіативність, обумовлену раціоналізаторськими, індивідуалізуючими та ідеологічними міркуваннями законодавця. Найбільше спільних рис у структурно-композиційній і графічній організації демонструють тексти GG і VDR, а також V-DDR-I і WRV. Оформлення V-DDR-II є калькованим з текстів конституцій CPCP.

На лексичному рівні КДН демонструє низку специфічних рис, що відрізняють його від решти законів: настанова на загальну зрозумілість та ідеологічний вплив обумовлює відмову від спеціальної термінології та іншомовних слів на користь загальноновживаної автохтонної лексики, присутність оцінної лексики та евфемізмів.

Пропозиційний аспект КДН у діахронії зазнає змін як кількісного, так і якісного плану. Обсяг інформації, що передається одним текстом, невпинно зростає, що пояснюється ускладненням життя суспільства. Основні топіки КДН є діахронічно інваріантними й демонструють три групи: а) державотвірну (ПРАВА ЛЮДИНИ, ФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВА та ФЕДЕРАЛЬНІ ЗЕМЛІ); б) ділову (ФІНАНСИ, ЕКОНОМІКА та ОБОРОНА); с) гуманітарну (ОСВІТА, РЕЛІГІЯ та СІМ'Я). Декларовані пріоритети законодавця відображаються у місці топіку в лінійній структурі тексту та винесенні його до заголовкового комплексу; міра дійсної зацікавленості законодавця – у частоті звертання до теми, ступінь обмислення топіку в свідомості укладачів – у кількості вербальних репрезентацій топіку.

Достатня кількість супровідної інформації в семантичній структурі висловлень, що виражають норми права, свідчить про прописаність механізмів втілення цих норм. У висловленнях КДН представлено 15 типів додаткових семантичних компонентів у формі згорнутих пропозицій; їхня частотність в межах окремих текстів коливається.

Цілісний конституційний текст має форму експліцитного перформативу, де роль вербально вираженого перформативного зачину

виконує преамбула, та іллокуцію волітиву. Інваріантний іллокутивний репертуар КДН на рівні окремих висловлень включає в себе 18 прагмасемантичних підтипів; діахронічним варіантом виступає частотність їхнього представлення в межах окремих текстів. У виборі законодавцем певного ПСП волітивного висловлення проявляються його комунікативні тактики, які характеризують обраний засіб впливу (тиск, маніпулювання, мотивування, раціональне переконання).

Перспективи дослідження полягають у поширенні розробленої історико-соціопрагматичної методики аналізу на інші німецькомовні тексти жорсткого клішованого типу, а також у залученні порівняльного аналізу конституційних дискурсів різних країн, у тому числі в їхній історичній динаміці.

Основні положення роботи відображені у таких публікаціях:

1. Сушко-Безденежних М.Г. Варіативність реалізації структурно-композиційної моделі законодавчих текстів в конституційному дискурсі Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. Вип. 12. – К. : КНЛУ, 2004. – С. 222–228.
2. Сушко-Безденежних М.Г. Дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень / М.Г. Сушко-Безденежних // Наука і сучасність : зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – Т. XLV. – С. 230–237.
3. Сушко-Безденежних М.Г. Втілення прагматичних і ідеологічних настанов законодавця в конституційному дискурсі Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Система і структура східнослов'янських мов : зб. наук. праць. – К. : Знання України, 2005. – С. 276–283.
4. Сушко-Безденежних М.Г. Напрямки, категорії і методи дискурс-аналізу / М.Г. Сушко-Безденежних // Філологічні науки : зб. наук. праць. – Суми, СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – С. 319–326.
5. Сушко-Безденежних М.Г. Критерії прагмасемантичної категоризації спонукальних висловлювань (на матеріалі конституційного дискурсу Німеччини) / М.Г. Сушко-Безденежних // Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. – Сер. «Лінгвістичні науки». – 2009. – № 9. – С. 126–136.
6. Сушко-Безденежних М.Г. Потенциал курса «Основы лингвистического дискурс-анализа» в профессиональной подготовке студентов-филологов / М.Г. Сушко-Безденежных // Педагогичні науки: теорія, історія. Інноваційні технології. – Суми, 2014. – № 6 (40). – С. 439–447.

7. Сушко-Безденежних М.Г. Прагма-семантичні підтипи волітивних висловлень в конституційному дискурсі Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2015. – № 1155. – С. 119–126.
8. Сушко-Безденежных М.Г. Контент-анализ конституционного дискурса Германии: диахронический аспект / М.Г. Сушко-Безденежных // Science and Education a New Dimension. – Philology V (20). – 2016. – Issue: 85. – С. 64–68.
9. Сушко-Безденежних М.Г. Конституційний дискурс Німеччини: аспекти аналізу / М.Г. Сушко-Безденежних // Сучасні проблеми і перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : тези доп. II міжвуз. конф. молодих учених, 12–13 лют. 2004 р. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 298–300.
10. Сушко-Безденежних М.Г. Принципи виокремлення конституційного дискурсу Німеччини як різновиду комунікації в сфері права / М.Г. Сушко-Безденежних // Мова, мовлення, мовна комунікація. Т. 26 : тези доп. VII Міжнар. науково-практ. конф. «Наука і освіта 2004», 10–25 лют. 2004 р. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – С. 76–78.
11. Сушко-Безденежних М.Г. Прагматична спрямованість конституційних текстів Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Мова, мовлення, мовна комунікація. Том 71 : тези доп. I Міжнар. науково-практ. конф. «Науковий потенціал світу 2004», 1–15 лист. 2004 р. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – С. 72–74.
12. Сушко-Безденежних М.Г. Характеристики конституційного дискурсу Німеччини (КДН) з погляду модальної логіки / М.Г. Сушко-Безденежних // Мовна освіта в контексті Болонських реалій : тези доп. наук. конф. кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 24–25 лют. 2005 р. – Київ, 2005. – С. 67–69.
13. Сушко-Безденежних М.Г. Засади виокремлення конституційного дискурсу Німеччини як різновиду комунікації в сфері права / М.Г. Сушко-Безденежних // Наукова конференція за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр СумДПУ ім. А.С.Макаренка у 2006 р., 21–22 груд. 2006 р. : тези доп. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С. 119–121.
14. Сушко-Безденежних М.Г. Ausdrucksweisen der deontischen Modalität im deutschen Verfassungsdiskurs: Versuch einer pragmatischen Typologie / М.Г. Сушко-Безденежних // Молода германістика України: між традицією та новаторством : тези доп. XXI конф. АУГ, 31 жовтня – 1 лист. 2014 р. – Львів : ПАІС, 2014. – С. 59–60.

15. Сушко-Безденежних М.Г. Історична динаміка конституційного дискурсу Німеччини: денотативний аспект / М.Г. Сушко-Безденежних // Сучасні підходи до викладання і дослідження іноземних мов та зарубіжної літератури : тези доп. Всеукр. науково-практ. Інтернет-конф., 20 бер. 2015 р. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. – С. 49–54.
16. Сушко-Безденежних М.Г. Базисні прагматичні типи волітивних висловлень в конституційному дискурсі Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 бер. 2015 р. – Харків : ХНУ ім. В.Н.Каразіна 2015. – С. 221–222.
17. Сушко-Безденежних М.Г. Phraseologie im Verfassungsdiskurs Deutschlands / М.Г. Сушко-Безденежних // Українська германістика в діалозі культур = Ukrainische Germanistik und Kulturdialog : тези доп. XXII Міжнар. науково-практ. конф. АУГ, 6–8 жовт. 2015 р. – Львів, 2015. – С. 161–162.
18. Сушко-Безденежних М.Г. Лексико-граматичні засоби конституційного дискурсу Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XV наук. конф. з міжнар. участю, 5 лют. 2016 р. – Харків : ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2016. – С. 192–193.
19. Сушко-Безденежних М.Г. Контент-аналіз конституційного дискурсу Німеччини / М.Г. Сушко-Безденежних // Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів : тези доп. V наук. конф. з міжнар. участю, 19 бер. 2016 р. – Харків : ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2016 – С. 99–102.

АНОТАЦІЯ

Сушко-Безденежних М.Г. Лінгвопрагматика конституційного дискурсу Німеччини: діахронічний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2016.

Дисертацію присвячено історичній динаміці конституційного дискурсу Німеччини, який розглядається як мисленнєво-комунікативна діяльність, що протікає у законодавчій сфері та охоплює нормативно-правовий процес і його результат – інтегровану сукупність текстів усіх федеральних конституцій Німеччини. Встановлено тенденцію до ослаблення оцінності й образності та підсилення евфемістичності

у досліджуваному дискурсі. Діахронічні зміни пропозиційного аспекту носять як квантитативний, так і квалітативний характер. Цілісний конституційний текст має форму експліцитного перформативу, де роль вербально вираженого перформативного зачину виконує преамбула, та іллокуцію волітиву, який поєднує в собі базисні іллокутивні типи директиву, декларативу та комісиву. На рівні окремих висловлень у межах базисних іллокутивних типів виокремлюються 18 іллокутивних підтипів. У виборі законодавцем певного підтипу волітивного висловлення проявляються його комунікативні тактики.

Ключові слова: волітив, декларатив, директив, діакронія, іллокутивний тип, комісив, конституційний дискурс, перформатив, пропозиція, тактика.

АННОТАЦИЯ

Сушко-Безденежных М.Г. Лингвопрагматика конституционного дискурса Германии: диахронический аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

Конституционный дискурс Германии представляет собой мыслекоммуникативную деятельность, протекающую в сфере законодательства и охватывающую нормативно-правовой процесс и его результат – интегрированную совокупность текстов всех федеральных конституций Германии.

Структурные свойства текстов анализируемого дискурса обусловлены их двойственной природой: как тексты закона наивысшей юридической силы, они должны отвечать специфическим требованиям к профессиональной коммуникации в сфере права, а как политические документы – быть понятными для всех слоев населения, отличаться эстетической целостностью и суггестивностью.

Специфика структурно-композиционной и графической организации каждой конституции проявляется в варьировании количества единиц структурно-композиционной макро- и микросегментации текста, их названий, способов их номерного обозначения.

На лексико-синтаксическом уровне конституционный дискурс Германии демонстрирует значительные модификации прототипических особенностей языка закона (субстантивного стиля, абстрактности, терминологичности, сложной синтаксической организации). Стремление составителей конституции быть понятыми всеми слоями населения

обуславливает выбор общеупотребительной лексики и отказ от специфической терминологии и иностранных заимствований. В диахронии выявлена общая тенденция к постепенному «угасанию» оценочности и образности лексики, с одной стороны, и к усилению эвфемистичности, с другой.

Диахронические изменения пропозиционального аспекта конституционного текста носят как количественный, так и качественный характер. Увеличение объема информации (исчисляемое в общем количестве пропозиций), исторически обусловленное постепенным усложнением социальных процессов, происходит за счет увеличения количества структурно-композиционных единиц текста, их объема, а также за счет увеличения средней длины предложений и усложнения их структуры.

Основные топики КДН являются инвариантными и распадаются на три группы: 1) дискурсообразующую (ПРАВА ЧЕЛОВЕКА, ФЕДЕРАТИВНОЕ ГОСУДАРСТВО, ФЕДЕРАЛЬНЫЕ ЗЕМЛИ); 2) деловую (ФИНАНСЫ, ЭКОНОМИКА, ОБОРОНА); 3) гуманитарную (ОБРАЗОВАНИЕ, РЕЛИГИЯ, СЕМЬЯ). Декларируемые приоритеты законодателя проявляются в отведении топику отдельной озаглавленной структурно-композиционной единицы (главы), месте в линейной структуре текста; степень действительной заинтересованности – в частоте упоминаний топика; степень когнитивной разработанности топика в сознании составителей конституции – в количестве его языковых репрезентатов.

В высказываниях конституционного дискурса Германии представлены 15 типов дополнительных семантических компонентов (в форме свернутых пропозиций), частотность которых варьируется в диахронии. Достаточное количество сопроводительной информации в семантической структуре высказываний, выражающих нормы права, свидетельствует о прописанности механизмов реализации этих норм.

При анализе иллокутивного потенциала конституционного дискурса Германии тексты федеральных конституций рассматриваются, во-первых, как целостные единицы коммуникации, во-вторых – как комплексные образования, состоящие из высказываний разных иллокутивных типов, объединенных в одно целое авторской макроинтенцией. Целостный конституционный текст представляет собой эксплицитный перформатив (роль перформативного зачина выполняет преамбула), имеющий иллокуцию волитива – прямой императивной каузации государством тех или иных положений дел в обществе и действий социальных акторов (в т.ч. самого себя). Волитив

включает в себя базисные иллокутивные типы директива, декларатива и комиссива.

На уровне отдельных высказываний внутри каждого из этих базисных иллокутивных типов выделяются подтипы фактитива, пермиссива и прохибитива, а внутри них – более узкие прагмасемантические подтипы. Прагмасемантический репертуар волитивных высказываний конституционного дискурса Германии охватывает 18 прагмасемантических подтипов и является диахронически инвариантным. Варьируется частотность употребления этих подтипов, что обусловлено превалирующими коммуникативными тактиками составителей той или иной конституции (авторитарное давление, манипулирование, мотивирование, рациональное убеждение). Составители ставят себя и адресата в разные коммуникативные позиции: Родитель – Ребенок (декларативы), Родитель – Взрослый (директивы), Взрослый – Ребенок (комиссивы).

Ключевые слова: волитив, декларатив, диахрония, директив, иллокутивный тип, комиссив, конституционный дискурс, перформатив, пропозиция, тактика.

ABSTRACT

Mariia Sushko-Bezdenzhnykh. Linguopragmatics of the German constitutional discourse: the diachronic aspect. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The paper investigates the historical dynamics of the German constitutional discourse viewed as a mental-communicative activity taking place in the legislative sphere. It embraces the lawgiving process and its result – the integral complex of the texts of all the federal constitutions of Germany.

The analysed texts demonstrate the tendency towards the gradual “attenuation” of evaluation and figurativeness and the increasing use of euphemisms. Diachronic changes on the propositional level are of both quantitative and qualitative nature.

As holistic communicative units, the German constitutions represent explicit performatives with the illocutionary force of Volition (that includes Declarative, Directive and Commissive). Treating them as complexes of separate utterances, we single out 18 illocutionary subtypes of volitional speech acts. Their quantity proportions within each text depend on the preferred communicative tactics of the lawmakers.

Key words: commissive, constitutional discourse, declarative, diachrony, directive, illocutionary type, performative, proposition, tactics, volitive.

Підписано до друку 26.10.2016 р.
Формат 60х84/16. Друк ризографічний.
Зам. № 845. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК №3062 від 17.12.2007.